

55. Den köbenhavnske Kandjur (Kopenhag Kancur'u), 16. 11. 1951: Aynı dergi 1952, 39.

56. En forsvinden mongolsk krönike (Kaybolmuş bir Moğol kroniği). 17. 10. 1951: Aynı dergi 1952, 39.

57. Durative verbal forms in Mongolian (Moğolcada devamlılık bildiren fiil şekilleri). 24. 8. 1954 Milletlerarası Cambridge Şarkiyatçılar Kongresi.

58. Verbernes udtryk for den varige handling pa nogle asiatiske sprog (Bazı Asya dillerinde fiilde devamlılık hareketinin anlatılması). 15. 10. 1954.

59. Studier blandt kalmykker i Tyskland (Almanya'da Kalmuklar arasında incelemeler) 29. 4. 1955: Aynı dergi 1955, 62.

M. Mansüroğlu

XXIV. Şarkiyatçılar Kongresinde Türk dili ile ilgili çalışmalar

28 Ağustos—4 Eylül 1957 de Münih'te toplanan XXIV. Şarkiyatçılar Kongresi Türk dili ile ilgili çalışmalar bakımından bir merhale sayılabilir. Bu görüş kongrenin türklük bilgisine ayrılan VIII. ve Orta Asya ile Altasitik'e ayrılan XI. Bölümlerinin çalışmaları özetlenerek desteklenmeğe çalışılacaktır. VIII. Bölümün çalışmaları, ağırlık noktası Türk tarihi olmak üzere, Türk dili, edebiyatı, ve kültürü ile ilgili idi. Buna karşılık XI. Bölüm çalışmalarının ağırlık noktası Türk ve Moğol dilleri olmakla birlikte bunlar yanında Orta Asya'nın türklük veya dil bilgileri dışında kalan bazı konulara, hatta eski ve yeni Anadolu türkçeşi dil ve edebiyatına yer ayrılmış bulunuyordu. Prof. Dr. A. v. Gabain'in idaresine bırakılmış olan XI. Bölüm pek rahat ve anlayışlı bir hava içerisinde çalıştı. Buna karşılık VIII. Bölüm sinirli ve atak başkanı Prof. Dr. F. Babinger yüzünden epey huzursuz saatler yaşadı.

VIII. Bölümün ilk bildirisini Macaristan'ın tanınmış türkologu Prof. Dr. Gy. Németh tarafından Arnavutlukta'ki Türk ağızları üzerinde idi. Sayın profesör bir yıl önce Rumeli Türk ağızlarını konu edinen çok değerli bir eser yayınlamıştı. Burada bölgenin Türk ağızları vasıflandı-

rılarak bunların başlıca, 1) İstanbul türkçesine yaklaşan ağızlar ve 2) Kuzey-Doğu Anadolu türkçesine yaklaşan ağızlara ayrıldığı ortaya konmuştur.¹ Bu kere elindeki sınırlı malzemeye rağmen Arnavutluk'ta bir zamanlar konuşulmuş olan Türk ağzının ikinci gruptan olduğunu öğrenmiş olduk.

İkinci bildiriye İstanbul Üniversitesi profesörlerinden İ. H. Ertaylan İstanbul Üniversitesi Kitapsarayında bulunan Çağatay şairi Yusuf Emiri'ye ait iki yazma üzerinde yaptı. İlgi ile takip edilen konuşma profesörün bahis konusu şair hakkında şimdiye kadar yanlış bilinen bazı hususları düzeltmesi bakımından faydalı olmuştur.

Bölümde Türk filologyası üzerinde bundan sonraki bildiri dördüncü gün yine İstanbul Üniversitesi profesörlerinden A. H. Tanpınar tarafından Türk klâssik edebiyatının özellikleri üzerinde yapıldı. İlgi ile takip edilen konuşmasından sonra Batılı meslektaşları Türk edebiyatını bu yönden incelemedikleri için mesele üzerinde yetkili olmadıklarını söylemekle profesörün edebiyatımızı Batı edebiyatları gibi inceleme yolunda ilk adımı atanlar arasında olduğu tasdik etmiş oldular.

Bölümde Türk filologyası üzerinde bundan sonraki bildiri dördüncü gün yine İstanbul Üniversitesi profesörlerinden Dr. R. R. Arat tarafından Türk yazı dilinin gelişme devreleri üzerinde okundu. Tartışmaya bol zaman bırakmak isteği ile on dakikaya sığdırılan konuşma ileri sürülen iddianın genişlik ve kendine has görüşü sebebi ile aranılan yankıyı uyandırmadı. Maksadını ancak konu üzerinde tafsilli yazılarını ve V. Türk Tarih Kongresi'ndeki bildirisini dinleyenler anlayabildiler. Yalnız Alman profesörlerinden Dr. H. J. Kissling Türk dilinin bundan 20 yüzyıl önce başladığı nazariyesinin müsbet bilim anlayışı ile bağdaşamayacağını söyledi.

Aynı gün Polonyalı Prof. Dr. A. Zajaczkowski Altun Ordalı şair Kutb'un Husrev u Şirin manzumesinin en eski versionu üzerinde öğretici bir bildiri yaptı. Bu sayede Türk dilinin bu önemli yadigârı hakkında aydınlanarak Türk seciyesini aksettiren taraflarını yakından tanıyabildik.

Bölümde sonucu gün Ankara Fransız Büyükelçiliği memurlarından G. Giraud konuşulan türkçede ifade imkânları ve söz dizimi üzerinde pek ilgi çeken bir bildiri bulundu. Bu sayede esas itibariyle değişmez bir dizisi olduğunu sandığımız Türk cümlesinin çeşitli heyecan ve düşünceleri sözlerin yerlerini değiştirerek, perde ve baskı vurguları ile ne kadar maharetle bildirdiğini çok canlı olarak gördük.

¹ 141. v.dd. da eseri tanıtan yazıya bk.

XI. Bölüm çalışmalarının Türk dili yönünden bir bakıma daha da verimli olduğu söylenebilir. Burada daha değişik ve canlı bir program sayesinde kollektif çalışmanın daha faydalı sonuçları elde edilebildiği gibi ileriki araştırmalar için zemin de hazırlanabildi.

Birinci günün ilk bildirisi Amerika Birleşik Devletlerinin tanınmış moğolca ve Altay dilleri uzmanı Prof. Dr. N. Poppe'nin Türk-Moğol dilleri akrabalığını destekleyen ses kuralları üzerinde idi. Değerli profesör büyük bir yetki ile iki dilde ortak asıldan başka bir yolla açıklanamayacak olan karşılıklı sesler üzerinde durdu. Ortaya koyduğu şeyler Türk ve Moğol dillerinin akrabalığı lehinde çok sağlam dayanaklardı. Buna rağmen söylediklerini başka türlü yorumlamak isteyenler vardı.

Ertesi gün aksi görüşte olan İngiliz türkoloğu Sir G. Clauson türkçede ilk alınma moğolca söz üzerinde bildiride bulundu. Türkçe ile moğolcanın akraba olmadıkları görüşünde olan bu zat iki dili konuşan milletlerin uzun medenî münasebetler sonunda biri birlerinden pek çok söz, şekil ve söz dizimi aldıkları inancını yeni bir delille desteklemekte idi. İtiraz edenler türkçe ile moğolca arasında alınma malzeme yanında ortak asıllı malzemenin de bulunduğunu söylediler.

Günün üçüncü konuşmasını rusçada Altay asıllı adlar hakkında Paris'te oturan Azerbaycanlı A. E. Topçubaşı yaptı. Çeşitli kaynaklardan itina ile topladığı adları, tarihlerini de vererek bildirmekle bizlere bu konuda değerli yeni tanıklar verdi.

Üçüncü gün öğleden önceki oturum Türk ve Moğol dillerinin münasebetleri üzerinde konuşmaya ayrılmıştı. İlk olarak söz alan Sir G. Clauson türkçe-moğolca akrabalığını destekleyecek yeter delil bulunmadığını söyleyerek bu dillerde en ilkel söz ve şekillerin bile biri birinden farklı olduklarını hatırlattı ve eldeki delillerle iki dil arasındaki benzerliğin ancak uzun medenî münasetler sonunda karşılıklı dil alışverişleri ile açıklanabileceğini ileri sürdü. İngiltereli Prof. Dr. D. Sinor her iki görüş leh ve aleyhinde konuşabileceğini söyledi. Buna karşılık Almanyalı Prof. Dr. O. Pritsak türkçe ile moğolca arasında söz haziyesi ve şekiller yanında söz dizimi benzerliğinin ortak asıldan başka bir şeyle açıklanamayacağını, her geçen günün bize bu hususta yeni deliller kazandırdığını savundu. Macaristan'ın tanınmış Orta ve Doğu Asya dilleri uzmanı Prof. Dr. L. Ligeti daha eski tarihlere çıkaran yeni vesikalarla Türk ve öteki Altay dilleri arasındaki bir asıllılığın daha iyi anlaşıldığını ve gittikçe de anlaşılacağını, Moğol dil yadigârlarının türkçeninkilere nazaran daha yeni olmasına karşılık birinci dilin ikincisinden daha muhafazakâr olması dolayısıyla Altay dilleri içinde daha

eski bir safhayı temsil ettiğini, bunlara söz ve yapı benzerliği katılınca türkçe ile moğolca arasında akrabalıktan başka çözümün bulunmadığını söyledi. Prof. Dr. N. Poppe de şaşmaz ses kurallarından bahsettikten sonra ilkel söz ve şekillerin bir çoğunu biri birine en yakın Hind-Avrupa dillerinde de görülmediğini, bir çok hallerde biri birlerine daha uzak dillerle bu gibi yakınlıkların anlaşılabilmesini, Altay dillerinin Hind-Avrupa dillerine nisbetle bize çok daha az temsilci ile gelmiş olmalarına bakılarak böyle bir durumun pek tabii olabileceğini ileri sürdü ve ilkel kavimlerde çok zengin olan hayvan ve nesne adlarının birisinin bir kolda, ötekini başka kolda yaygınlaşmasının pek mümkün olabileceğini söyledi. Muhakkak olan bir şey varsa, o da bu konuşmalar sonunda Türk ve Moğol dillerinin aynı asıldan oluşu görüşünün bir az daha kuvvet kazanmış olmasıdır.

Dördüncü gün Finlandiyalı Doç. Dr. P. Aalto Moğolistan seyahatinde orada gördüğü kültür ve medeniyet faaliyetlerine dair ilgi çekici konuşması ile çalışmalarına başlandı.

Bunu Ankara Üniversitesi profesörlerinden Dr. S. Çağatay'ın *Baytarat al-vazih* adında Doğu türkçesinde kaleme alınmış bir yazma hakkında yaptığı bildiri takip etti. Bu dikkate değer yazmanın dil özellikleri göstererek önemini belirtti.

Ondan sonra Fransız profesörlerinden L. Bazin'in *Divan Lûgat al-Türk*'teki tarih tutmazlıkları ve bunların çözümlenmesi üzerindeki konuşmasını dinledik. Ancak Prof. Dr. Z. V. Togan bu çözümlenin bazı taraflarının daha önce kendisi tarafından yapılarak yayınlanmış olduğunu söyledi.

Bundan sonra İstanbul Üniversitesi profesörlerinden Dr. Z. V. Togan'ın Birunî'nin *Saydana* adlı eserinde Orta Asya dillerine ait sözler üzerindeki bildirisini dinledik. Burada çözülmesi oldukça güç şeyler vardı. Bunları belirtmekle değerli profesör Orta Asya dillerine bir pencere daha açmış oldu.

Beşinci gün Alman doçentlerinden Dr. H. W. Brands'ın 19. ve 20. yüzyıllarında Azerbaycan edebiyatında Azerbaycan topluluğu yaşayışının aksi hakkında dikkate değer bir konuşmasını dinledik. Buna en önemli itiraz A. E. Topçubaşı'nın yalnızca Sovyet kaynaklarından faydalanmış olması dolayısıyla yapıldı.

Aynı günün öğleden sonrası meslekî meselelerin konuşulmasına ayrılmıştı. Burada varılan belli başlı kararlar Prof. Dr. O. Pritsak ve Prof. Dr. D. Sinor'un teklifleri ile meslektaşların konularına ait meseleleri daha

geniş bir zamanda görüşebilmeleri için maddî imkân sağlanması ve tarafımdan yapılan bir teklifte türkçe üzerinde daha müsbet bir şekilde çalışılabilmesi için tele alınmış bir Türk ağızları arkivi ve bunları değerlendirecek bir fonetik enstitüsünün kurulması oldu. İkincisi için İstanbul Üniversitesi'ne bağlı bir Türk Fonetik Enstitüsü'nün kurulmasının yerinde olacağı ve gerek malzeme, gerekse uzman bakımından başlangıçta Batı'ca yardımda bulunmasının doğru olacağı kararına varıldı.

Ertesi gün öğleden sonra Türkiye türkçesinde gelişen bazı bağlı cümlelere dair bildirim okudum. Türkçenin kendi içinde bir gelişmesi olarak vasıflandırılan bu durum ile dilimizin terkipçilikten tahlilci olmak yoluna girmek eğiliminde olduğu gösterilmeğe çalışıldı.

Bundan sonra İngiliz doçentlerinden C. S. Mundy *Süheyl u Nevbahar*'daki bir beyitten hareketle eski Anadolu türkçesinde imlânın bizden gizlediği söylenişlere dokundu. Böyle bir meseleye şimdiye kadar el uzatılmamış olduğu cihetle bildiri Anadolu türkçesi tarihinde önemli bir hususu çözmüş oluyordu.

Son gün Finlandiyalı doçentlerinden Dr. P. Aalto *bakır*'ın eski adı üzerinde konuştu. Oldukça çapraşık yollarla Altay kavimlerinin *bakır*'ı bildirmek için kullandıkları söz tesbit edildi.

Kongre süresi içerisinde Doğu bilimleri alanında çalışan bilim kurumlarının genel toplantıları da oldu. Bunlar Ural-Altay Kurumu, Milletler Arası Şark Tetkikleri Cemiyeti ve Alman Doğu Ülkeleri Kurumu idi. Bu toplantılarda dikkati çeken nokta formalitere ait işlerin en kısa zamanda büyük bir anlayış havası içerisinde sonuçlandırılması, vazife alanlara her zaman hararetle teşekkür edilmesi ve esasen her hususu önceden düşünülmüş olan tekliflerin tasvip edilmesidir. Hatta bunlardan Ural-Altay Kurumu idarî konuşmalardan fazla bir zamanını Prof. Dr. Gy. Németh'in bilimsel bir konferansına ayırdı.

1500 kadar delegenin katıldığı Kongre tertiplenen Münih ve civarı yapılan gezileri, küçük gruplar halinde yemek ve çayları ile samimî bir bilim meslektaşlığı havası içerisinde başlayarak sona erdi.

M. Mansuroğlu